

Flor Hoyos,
Paco Estellés, David
Galán, Jesús Vilar

Entre l'escola i l'educació social

Resum

Educació social i educació escolar són dos universos? Quina mena d'universos designen aquests dos conceptes o constructes (teòrics, pràctics, institucionals, professionals...)? Des de quin context i des de quina posició d'observador valora o creus que s'hauria de valorar la relació entre aquests universos? Quina relació caldria que tinguessin el món de l'escola i el món de l'educació social? Quina valoració fas de la realitat d'aquesta relació? Quins punts d'encontre i quins punts de desencontre trobes entre l'educació social i l'educació escolar? Els educadors socials tenen i/o han de tenir algun rol en l'àmbit de l'ensenyament o en el marc de l'escola? On? A aquestes preguntes hi responen tres especialistes en el tema.

Paraules clau

Cooperació, Educació escolar, Educació integral, Educació social, Espais d'intervenció, Recursos educatius, Reforç, Relació

Entre la escuela y la educación social

¿Educación social y educación escolar son dos universos? ¿Qué clase de universos designan estos dos conceptos o constructos (teóricos, prácticos, institucionales, profesionales...)? ¿Desde qué contexto y desde qué posición de observador valoras o crees que debería valorarse la relación entre estos universos? ¿Qué relación sería necesario que tuviesen el mundo de la escuela y el mundo de la educación social? ¿Qué valoración haces de la realidad de esta relación? ¿Qué puntos de encuentro y qué puntos de desencuentro encuentras entre la educación social y la educación escolar? ¿Los educadores sociales tienen y/o han de tener algún rol en el ámbito de la enseñanza o en el marco de la escuela? ¿Dónde? A estas preguntas responden tres especialistas en el tema.

Palabras clave

Cooperación, Educación escolar, Educación integral, Educación social, Espacios de intervención, Recursos educativos, Refuerzo, Relación

Between school and social education

Are social education and school education two universes apart? What kind of universes do these two concepts or constructs refer to (theoretical, practical, institutional, professional, etc.)? From what context and standpoint do you judge or believe that the relationship between these universes should be evaluated? What relationship should there be between the worlds of school and social education? How do you assess the reality of this relationship? What points of agreement and disagreement can you find between social education and school education? Do and/or should social educators have a role in the teaching field or the school context? Where? Three specialists in the subject give their answers to these questions.

Key words

Co-operation, School education, Integral education, Social education, Spaces for intervention, Support, Educational resources, Relationship

Autors: Entrevista a Flor Hoyos, Paco Estellés, David Galán, Jesús Vilar

Article: Entre l'escola i l'educació social

Referència: Educació Social, núm. 32 pp.

▲ Introducció

Educació social i ensenyament

*Educació social i educació escolar són dos universos?
Quina mena d'universos designen aquests dos conceptes o
constructes (teòrics, pràctics, institucionals, professionals...)?
Des de quin context i des de quina posició d'observador valores
o creus que s'hauria de valorar la relació entre aquests
universos?*

- **Flor Hoyos (F.H.):**

L'educació social
inclou,
sobrepasant-la,
l'esfera de la
pedagogia esco-
lar i dels
anomenats
sistemes formals
d'ensenyament

L'educació social és una professió i una pràctica emmarcada en el dret constitucional a l'educació que tenen les persones en qualsevol moment de la seva vida i sigui quina sigui la seva circumstància. L'educació social inclou, sobrepasant-la, l'esfera de la pedagogia escolar i dels anomenats sistemes formals d'ensenyament. En el sistema educatiu, es conforma i comporta com un agent educatiu més dins de la comunitat educativa, desenvolupant la seva funció social i formadora.

Podríem enumerar moltes raons per a fonamentar la necessitat d'unes relacions fluïdes entre educador i escola. Des de la meua experiència a primària, en medi obert, quan es treballa amb persones que van passar, són o passaran per l'escola, no se'ns escapa l'enorme transcendència que té per a elles el procés d'escolarització. No es pot deixar de ser conscient del paper de *filtre* que realitza l'escola en la seva funció socialitzadora/normalitzadora (pel que fa a transmissió de les pautes normatives i culturals del grup majoritari). En aquest sentit hi ha ocasions en què, dissortadament, l'escola representa un paper segregacionista i és font d'inadaptació.

Les relacions de l'educador amb l'escola resulten en aquest context obligades i la mateixa escola es converteix en un espai privilegiat d'intervenció.

Pel que fa a la comunitat educativa, treballem amb ella tradicionalment sobre tres eixos:

- La necessitat de recolzar o compensar les carències de la família d'origen que condicionaran el procés d'escolaritat dels fills.
- La necessitat de *redefinir* la dualitat que s'estableix encara a l'escola entre l'*èxit* i el *fracàs* i juntament amb això, la necessitat d'ajudar a afrontar els nous reptes que plantegen els canvis en les estructures familiars tradicionals, els fenòmens migratoris, les situacions de violència estructural...

- La necessitat de treballar a favor d'una escolaritat positiva mitjançant la xarxa formal i informal de recursos, siguin aquests culturals, de temps lliure, sanitaris o socials. L'escola necessita d'agents mitjancers tant com nosaltres necessitem d'ella. Només així es pot aspirar a una atenció integral de la persona amb la qual treballem.

- **Paco Estellés (P.E.):**

On podem dir que radica la personalitat pròpia (univers) de cada tipus d'educació? Aquest és un aspecte difícil de determinar per diverses raons:

- Els destinataris són els mateixos en tots dos casos i l'objectiu també, l'educació integral.
- Cada dia més es demana a l'escola que eduqui en camps on abans no ho feia, s'ha passat d'incidir només en l'àrea dels coneixements a parlar de competències en diferents aspectes de la persona.

Si partim d'aquestes premisses d'igualtat, on posem, doncs, l'èmfasi en cada tipus d'educació? Des d'aquest punt de vista, possiblement només podríem fer-ho en els aspectes metodològics i professionals, pel fet que podrien ser dues disciplines que podrien conviure perfectament i complementar-se dins del mateix marc institucional (l'escola), tot i que cadascuna té el seu camp d'intervenció específic i que l'educació social disposa d'un espai d'intervenció que va més enllà del marc escolar.

- **David Galán (D.G.):**

L'Educació social i l'ensenyament són dos móns paral·lels dins d'un mateix univers. Des del moment en què la legislació educativa actual aposta per una educació integral, no tan sols parlem d'educació purament formal, sinó que obrim el ventall de l'educació no formal, dins del mateix àmbit de l'educació reglada, i l'educació informal, en un context immediat, que forma part de la comunitat educativa en el més ampli dels seus sentits.

L'educació social a l'escola ve a compensar les desigualtats no acadèmiques de l'alumnat de sectors socials desfavorits, familiarment desestructurat i/o personalment mancat d'habilitats que contribueixin a la seva socialització.

- **Jesús Vilar (J.V.):**

L'escola és un dels agents educatius, però no l'únic, tot i que per la seva grandària i tradició sovint s'ha considerat l'espai educatiu per excel·lència. La diversitat de propostes que apareixen amb l'educació social fa que sigui necessari prendre en consideració el seu important potencial en relació amb el desenvolupament de la comunitat. De fet, el gran problema de l'escola (o

El gran problema de l'escola (o potser dels dissenyadors de les polítiques escolars) és haver confós educació amb escolarització

potser dels dissenyadors de les polítiques escolars) és haver confós educació amb escolarització, la qual cosa ha suposat una sobrevaloració tant de les seves capacitats com de les seves funcions, cosa que l'ha portada a una profunda crisi.

Certament, la indefinició de bona part dels altres agents educatius facilitava aquesta percepció, però els progressos en l'educació social han estat notables en els darrers anys, tant per la creació d'un discurs propi com per la sistematització de les seves concrecions reals en la pràctica professional. Cadascun dels agents i recursos educatius han de ser conscients de quin és el *terreny natural* que ha d'ocupar i de quines són les funcions que pot desenvolupar de la manera més idònia; en el millor dels casos es buscarà la complementarietat amb els altres agents. Ara és el moment de dissenyar autèntiques polítiques educatives que tinguin en compte totes les possibilitats del ventall de recursos educatius actuals, que són conscients de les seves funcions, limitacions i possibilitats, que defineixen amb intencionalitat els objectius i continguts de treball i que sistematitzen els seus processos d'actuació en funció de les àrees de treball que li són pròpies.

Encontres i desencontres

Quina relació caldria que tinguessin el món de l'escola i el món de l'educació social?

Quina valoració fas de la realitat d'aquesta relació? Quins punts d'encontre i quins punts de desencontre trobes entre l'educació social i l'educació escolar?

- en les finalitats educatives
- en els mètodes
- en els agents
- ...

• F.H.:

Agafó el cotxe com cada matí i m'adreço a un dels cinc instituts amb els que estic treballant. A la ràdio escolto un cop més una tertúlia en la que es debat sobre la crisi de l'educació... Penso que l'escola, els centres, són una realitat molt visitada, i constantment exposada, que l'ensenyament és un tema recurrent de debat i que, malgrat això, la comunitat educativa es percep com a tancada i endogàmica.

Constants ofertes de tot tipus, programes, projectes arriben als centres. Ells les reben, o no. A vegades acullen i valoren les ofertes. Crec que també els educadors socials arribem als centres amb certs *productes* sota el braç, productes *fabricats* per associacions, institucions locals o universitats... Arribem amb el pretext de realitzar estudis, o sota l'empara de competències no sempre clares, demanant la majoria de vegades tímidament permís... Arribem, però poques vegades ho fem regulats per una llei (només dues autonomies, Extremadura i Castella la Manxa, ens contempen en el seu

sistema educatiu). Arribem, en definitiva, amb la secreta aspiració que paulatinament, i amb una mica de sort, puguem treballar junts i que, amb més sort encara, puguem contribuir a transformar, a millorar, algunes petites coses.

Somnio amb una relació futura d'igualtat entre les professions que es configuren com a agents educatius, on tots siguem mahomes i muntanyes. Espero que els educadors sapiguem finalment superar la tendència d'actuar d'eterns *apagafocs*, ambulàncies de les urgències. Espero que aixequem la vista *del cas*, dels comportaments disruptius. Espero que aspirem decididament a treballar amb tots, a treballar finalment des de la prevenció, des de programes oberts i globals, a treballar pel canvi, des de la nostra valuosa proximitat i en clau comunitària.

Confio en què l'escola superarà la tendència a preferir les coses fetes, a consumir reptes, a parapetar-se en programacions encotillades, en llibres de text. Confio que l'escola perdrà la seva predilecció última per les contractacions de guàrdies de seguretat i els comunicats disciplinaris, la seva por a mirar el nen més enllà del llindar de l'aula. I ens plourà la tan desitjada *transversalitat veritable*.

Ara treballa perquè uns i altres puguem perdre el temor als punts suspensius, al buit, a dir: no sé.. Què farem?

- **P.E.:**

L'educació social i l'ensenyament són dos móns cridats a entendre's, a conviure i a treballar plegats, tot i que en l'actualitat això no sigui tan estès com alguns creiem que hauria de ser.

Els constants canvis socials, afegits als que s'han produït en el marc de l'educació formal, ens porten cap a un camí que ha de ser comú. La implantació de l'escolarització obligatòria fins als 16 anys, és un dels punts d'inflexió a partir del qual es va produir aquest apropament, forçat més per les necessitats i mancances que aquest model va produir en el món escolar que per les voluntats d'uns o altres.

Tot i això, la distància entre les dues disciplines és evident i hem de cercar-ne les raons en diferents factors: la joventut de la professió d'educador social, les reticències del mateix sistema d'ensenyament, cap a una disciplina desconeguda i vinculada a un col·lectiu determinat, el dels/de les nois/es amb més dificultats i que erròniament s'associen amb la idea que són els qui generen més conflictes als centres educatius, etc.

Somnio amb una relació futura d'igualtat entre les professions que es configuren com a agents educatius

- **D.G.:**

La tasca socioeducativa, no ha de subsistir al marge de la institució acadèmica per excel·lència, sinó que ha de treballar amb ella, per tal de contribuir a la transmissió de valors, i a la intervenció sobre determinades problemàtiques que es manifesten en la mateixa escola, a més de ser un important espai de detecció de situacions de risc, no solament conductuals i personals, sinó també familiars i socials.

La institució educativa ha de ser conscient de les potencialitats que l'educació social introdueix en l'ensenyament, complementant les seves finalitats

La institució educativa ha de ser conscient de les potencialitats que l'educació social introdueix en l'ensenyament, complementant les seves finalitats educatives, oferint mètodes de treball conjunts per a avançar en la socialització dels nostres alumnes, i creant llaços professionals que facilitin la tasca per l'educació integral.

- **J.V.:**

Crec que en aquests moments el món escolar i els recursos educatius de l'educació social més propers a l'escola es mouen en unes relacions d'interferència i, sovint, d'indiferència que, des del meu punt de vista, tenen el seu origen en un profund desconeixement mutu. Aquest desconeixement es concreta moltes vegades en prejudicis i desconfiances i també en falses expectatives sobre què poden esperar els uns dels altres. En tot aquest problema no ha ajudat gens la cultura professional d'aparent especialització que, davant de situacions complexes, posa en marxa estratègies de caràcter *centrífug* ("algú extern serà capaç de resoldre el que no ens toca –o no podem-resoldre nosaltres"). De totes formes, alguna cosa va començant a canviar en els contextos on hi ha moltes dificultats. En aquests casos, s'aprecia un canvi en la cultura professional de manera que els diferents agents socials i educatius ja fa temps que veuen la necessitat de treballar de forma complementària i de reforç en les seves actuacions si volen assegurar-se un mínim èxit i complir amb les seves funcions i responsabilitats socials. El pas previ i fonamental ha estat que cadascun dels diferents agents ha pres consciència de les seves possibilitats reals i també de les seves limitacions, la qual cosa ha portat a buscar estratègies de cooperació. Per exemple, comença a ser freqüent veure mestres, educadors-es i altres agents socials (sanitat, seguretat...) al voltant de la mateixa taula amb la intenció de construir propostes unitàries de treball. Ara bé, aquest treball es dóna més en l'educació primària que no en la secundària i, per altra banda, és una forma de treballar que encara no és integrada de forma real pels dissenyadors de les polítiques educatives.

Segurament, l'element que ha impulsat aquestes propostes de cooperació i reforç és el territori i el món local. El territori no és només un espai geogràfic sinó que és un sistema on es concreten les problemàtiques socials *reals* (amb nom i cognoms) i, alhora, és on els professionals posen a prova realment les seves capacitats per a construir propostes creatives que els permetin gestionar o resoldre aquestes dificultats. En aquest *terreny de joc* és on s'han de construir realment les interaccions interprofessionals.

Educadors socials i ensenyament

Els educadors socials tenen i/o han de tenir algun rol en l'àmbit de l'ensenyament o en el marc de l'escola?

On?

- *des de dins de l'escola*
- *al costat de l'escola, des d'altres plataformes educatives que poden ser properes a l'escola*
- *en noves institucions educatives que superin la dualitat escolar/social*
- *cooperant en el territori*
- ...

• F.H.:

Penso que en el marc concret de l'escola els educadors poden representar un rol important, treballant a l'entorn a tres objectius que plantejo com a generals (sense descartar-ne d'altres possibles).

- Millorar la participació i la implicació de la comunitat educativa en el funcionament del centre.
- Prevenir la violència escolar i millorar la convivència al centre.
- Recolzar la població escolar en situació de risc o dificultat social.

Pel que fa a des d'on ubicar-se, penso que hi ha tantes possibilitats com situacions possibles, i per què no jugar des de diferents espais?. Jugar des de l'escola, però també juntament amb l'escola, des de plataformes associatives que tinguin com a objectiu l'educació de la persona, en noves institucions... I sempre mitjançant el treball comunitari en el territori.

Certament si penso en secundària, almenys en el moment actual, considero que poder treballar des de dins ofereix majors garanties d'èxit.

Però no tinc la mateixa opinió per a primària, on possiblement es va treballant bé, o podria treballar-se bé, a través de bons projectes. Però ben coordinats, nascuts en el context de la xarxa formal de serveis i recursos de la zona, on els diferents sistemes s'impliquin per igual i els professionals no perdin la seva necessària visió globalitzadora i integradora en les seves actuacions.

És possible treballar una situació d'absentisme escolar tant des de l'espai informal que permet un Centre Obert, Casal de Joventut, etc. (o a través de l'acció tutorial de l'aula), com des d'un protocol d'actuació que abordat comunitàriament impliqui els diferents sistemes de benestar i revisi i articuli els diferents recursos de la zona... Allò important no és *des d'on* sinó *com*. El repte últim en aquests casos, seria evitar les actuacions finalistes descoordinades i absurdes que uns i altres protagonitzem cada dia i que oblidem la finalitat última de l'educació i la idea de procés.

- **P.E.:**

Ningú no pot substituir el paper educatiu que li correspon a l'escola i hem d'intentar, en la mesura del possible, que aquesta treballi amb criteris de normalitat, garantint per això l'atenció a la diversitat i evitant la generació d'estructures d'exclusió. Si aquest plantejament requereix repensar el sistema educatiu actual, incorporant-hi el paper de l'educador/a social, fem-ho i que sigui des de dintre. Ara bé, si detectem la necessitat de fer aquesta feina des de ja, i veiem que per arribar a resoldre-la cal un procés progressiu al qual no podem arribar de cop i que ens cal mentrestant col·laborar amb iniciatives educatives de caràcter extern fem-ho, però que quedi clar des de bon començament el seu caràcter provisional.

La vinculació entre educació formal i educació no formal, ha d'estendre's a tots els àmbits de la vida del noi

D'altra banda, la vinculació entre educació formal i educació no formal, ha d'estendre's a tots els àmbits de la vida del noi, si volem treballar plegats per l'educació integral del noi/a hem de preveure estructures de coordinació i de treball en xarxa de caràcter territorial a les quals definim: projectes educatius comuns de caràcter ampli, criteris unificats, referents familiars, etc.

- **D.G.:**

L'educador social, que forma part de l'escola, facilita la incorporació d'aquesta població, no solament des de la intervenció socioeducativa, sinó incidint en aspectes com l'absentisme, la disciplina, el fracàs escolar, la violència a les aules, i fins i tot treballant valors de manera transversal, educació per a la salut, i el desenvolupament d'una convivència positiva en els àmbits escolar, familiar i social.

La importància que aquesta figura professional s'incorpori als centres d'ensenyament, rau en la convicció de poder abordar una intervenció socioeducativa des del coneixement de la mateixa institució, i amb l'avantatge de comptar amb un professional coneixedor dels recursos comunitaris, i que, alhora, sigui mitjancer entre l'escola i els serveis especialitzats, no tan sols d'intervenció, sinó també d'oi.

- **J.V.:**

Des del meu punt de vista, els educadors-es socials han d'estar *al costat* de l'escola, però no dins de l'escola perquè, d'entrada, no és el seu terreny. No s'ha de perdre de vista que es tracta d'un agent educatiu especialitzat que s'ha anat construint *fora de l'escola*, que té unes funcions socials específiques i unes possibilitats determinades.

Al marge d'aquesta primera consideració de caràcter estructural, des d'un punt de vista conjuntural ara no és un bon moment perquè l'educació social pretengui entrar a l'escola. Les dificultats per les quals passa, sobretot l'educació secundària (o també alguns territoris molt problematitzats), van convertint l'educació social en una mena de taula de salvació que hipotèticament ha de resoldre tot allò que l'escola, ara per ara, no sap com resoldre (la convivència en la institució escolar, el control dels grups més difícils, les relacions interculturals...) i des del meu punt de vista, això és un error. En primer lloc, cal que el sistema educatiu resolgui els problemes que ell mateix ha creat (derivats de l'ampliació de l'ensenyament obligatori, de no haver fet una autèntica reforma de la formació del professorat, de la indefinició de la funció social de l'escola i dels professionals que hi treballen en els temps actuals, etc.).

Al costat de l'escola, l'educació social pot ser un pont fonamental entre la institució escolar i el territori. Les diferents formes de cooperació poden ser amb la família, amb els adolescents i amb els professionals de l'escola.

En referència a les famílies, pot fer una feina de suport per a reflexionar pel que fa a les seves expectatives cap a l'escola, per a comprendre millor la complexitat del món escolar, per a facilitar ponts de comunicació i vies per a accedir-hi; també, per a donar pistes de com orientar els infants i adolescents en la vida acadèmica.

Pel que fa als adolescents, pot contribuir a què tinguin una visió de l'escola més positiva, més predisposada, més integrada en la seva vida ordinària.

Pel que fa als professionals de l'escola, poden donar una informació vital sobre el territori, els estils de vida, les dinàmiques entre joves, les dificultats i les expectatives que aquests tenen en referència al seu futur... És una informació fonamental que sovint no es té en compte a les escoles, massa centrades en la lògica del professorat i de la matèria que s'ha d'impartir i que descuida les variables contextuals.

Flor Hoyos, educadora social, coordinadora de
«Programa de prevenció de la violència estructural en las familia y en
los centros escolares» (València)

Paco Estellés i Pérez,
Treballador Social i Educador Social. Responsable de les Plataformes
d'Educació Social dels Salesians de Catalunya. Responsable de la
Comissió de Centres Oberts de la FEDAIA.

David Galán Carretero, educador social, dglancar@yahoo.es

Jesús Vilar.
Mestre i llicenciat en pedagogia.
Professor de les Escoles Universitàries de Treball Social i Educació Social
Pere Tarrés (URL).